

ARTICLES CENTRALS

“La nostra pàtria és el món sencer”: antimilitarisme anarquista

Dolors Marín

Historiadora

L'anarquisme com a emancipació humana i com a alternativa social, cultural i econòmica és una idea filla de la Il·lustració europea. S'inscriu dins els corrents racionalistes que creuen en l'educació de l'individu com a eina fonamental per a la transformació de la societat. Els anarquistes lluiten per una societat futura en la que no hi tenen lloc ni l'Estat ni l'autoritarisme, ja que és una societat estructurada a partir de les petites comunitats autosuficients i respectuoses amb la natura, preconitzada ja des dels socialistes utòpics. Una idea de base comunitarista (no per això necessàriament antiindividualista) que es veurà enfortida per la contribució del sindicalisme revolucionari que emprà l'acció directa i les tàctiques insurreccionals en les seves reivindicacions. A nivell polític els anarquistes no diferencien fins i mètodes, ja que una lluita ja és en ella mateixa un fi.

Lògicament, en la denúncia anarquista de l'autoritarisme de l'Estat modern apareixen ja els conceptes associats a l'exèrcit i a la guerra, una constant en els anys de l'aparició de l'internacionalisme obrer a causa del creixement dels moderns nacionalismes europeus, l'emergència de les independències americanes i el context colonial africà i asiàtic. El proletariat urbà i amplis sectors de camperols empobrits de tot el planeta seran la carn de canó de totes aquestes sangries de població jove i de devastació en amples zones de la Terra. La protesta obrera es canalitza així a partir de les pròpies organitzacions incipients (sindicats, mútues, etc.), amb el suport d'una àmplia literatura pacifista que aviat serà reproduïda en publicacions clandestines o en fulletons que circulen de mà en mà¹. Comprovem com l'antimilitarisme anarquista

sempre va lligat a l'antiestatisme i al pacifisme, ja que combat l'existència de la institució militar -considerada per ells un dels pilars fonamentals de l'Estat modern-. Aquest antimilitarisme anarquista ha adoptat diverses formes al llarg dels anys, totes lligades a la mateixa tradició llibertària europea i americana: des de l'objecció de consciència, la insubmissió a les lleves, la insubordinació i, naturalment, la desobediència civil tan arrelada des de Thoreau, Mc Say, Spooner, Tucker, etc.

Si consultem l'Enciclopèdia Anarquista organitzada per Sebastien Faure als anys 20 a París constatem que, al voltant de l'exèrcit, el militarisme, el pacifisme, la bandera, la pàtria, etc., hi ha un bon nombre d'entrades de diversos autors. La majoria coincideixen en assenyalar la seva preocupació pel fet de la guerra i sempre la vinculen al problema social. La seva anàlisi rebutja el problema nacionalista o colonial per incidir en el problema de la desigualtat interna de les nacions; és a dir, es denuncia el militarisme en dues vessants: un exèrcit de guerra, més o menys nombrós però amb un arsenal científic destinat a la destrucció de l'enemic; i una guàrdia (o policia) formidable, organitzada en tot el territori i destinada a obtenir l'obediència (per la coacció o la por) dels més desfavorits. Així, per molts anarquistes, per a transformar la societat en base a la justícia, la llibertat i el benestar social, cal garantir la desaparició de l'exèrcit armat ja que immediatament comportarà la desaparició de "les pàtries" i els Estats per manca de suport. És més, els anarquistes, partidaris de l'acció directa, proclamen: "Pacifista, però no passivista!"; un concepte expressat per Paul Gille que enllaça en els pressupòsits de la majoria de teòrics llibertaris, que no descarten l'ús de les armes en accions de revolució social o en actes d'autodefensa o de desobediència a la força armada de l'Estat.

**“ L'antimilitarisme anarquista sempre va lligat a
l'antiestatisme i al pacifisme, perquè combat
l'existència de la institució militar ”**

Els internacionalistes espanyols i catalans també van defensar aquesta postura antimilitarista i van denunciar l'avinentsa de la burgesia del país amb l'exèrcit

colonial. A les seves publicacions apareixen articles, versos o assajos on es crida a la resistència antibel·licista en diversos sectors. Un exemple és el text de l'etnògraf Cels Gomis titulat *A las madres* (1887). L'argument enllaça amb la proposta de les primeres anarcofeministes i malthusianes franceses, com Madaleine Vernet o Maria Huot, a favor que les dones no tinguin fills per a ser destinats a les guerres nacionalistes o colonialistes europees. A casa nostra trobem la mateixa argumentació de la mà de les fundadores de la Unión Progresiva Femenina, com és el cas d'Amalia Domingo Soler i el seu poema *Patria*. La inclusió dins dels cursos de l'Escola Moderna de Ferrer i Guàrdia del llibre de lectura *Pensamientos Antimilitaristas* diu molt de les aspiracions dels racionalistes científics de principis del segle XX.

Dins aquest magma social que agrupa amplis sectors del proletariat urbà autoorganitzat, el sentiment antimilitarista és una constant. Més encara si l'associem a l'impopular "sistema de quintes" que va afectar el segle XIX espanyol i que va presentar aspectes de revolta urbana tant impactants com el del juliol de 1909 a Barcelona i rodalies i que es va conèixer popularment com a Setmana Tràgica, el detonant de la qual va ser la negativa a embarcar els reservistes cap a la guerra del Marroc.

El moviment anarquista internacional va presentar, doncs, des dels seus inicis moltes propostes a favor de la deserció de l'exèrcit. Es va organitzar activament creant xarxes d'acollida dels desertors exiliats en diversos països. D'altra banda, la premsa va fer també d'altaveu d'aquest sentiment i va acollir eclècticament una munió de crítics d'esquerres -no necessàriament anarquistes-, des de Herbert G. Wells fins a Oscar Wilde, Romain Rolland, Bertran Russell, Jules Verne o el popularíssim Anatole France, que feien campanya per la pau des del camp de la literatura. Naturalment, la premsa també es va fer ressó de les idees de l'anarcocristià rus Lev Tolstoi -àmpliament reproduït i difós- i, com no, de Mahatma Gandhi, que al mateix temps propugnava la pràctica de l'acció directa a partir de les seves campanyes noviolentes de desobediència civil. El debat al sí de les agrupacions anarquistes estava servit i, els anys anteriors a la Gran Guerra i en el transcurs d'aquesta, va arribar al seu punt més intens.

“ Kropotkin amb la seva postura aliadòfila es va enfrontar amb la majoria d'anarquistes, partidaris de l'antimilitarisme obrer ”

La disputa de més ressò va ser la que va enfrontar el geògraf rus Piotr Kropotkin i alguns del seus seguidors, contra la majoria dels anarquistes d'arreu del món, entre els quals destaca l'italià Enrico Malatesta. Trobem detalls de la postura de Kropotkin a l'acurada biografia que li dedicà George Woodcock², on reflexiona sobre la seva posició aliadòfila que impacta en el moviment obrer del seu moment. Kropotkin desconfiava dels alemanys pel suport i protecció que aquests sempre havien brindat al tsarisme i s'alineà amb les postures dels exiliats russos a l'acollidora França o Anglaterra (Bakunin, Herzen, etc...) on aquests actuaven sense coaccions i havien aconseguit crear organitzacions i publicacions.

Kropotkin va publicar diversos escrits en contra de l'escalada armamentística alemanya ja als mesos anteriors a la Primera Guerra Mundial, fet que va causar una gran confusió entre els anarquistes. Va ser un dels pitjors moments de la seva vida perquè va perdre molts amics estimats, entre els quals Malatesta. L'incident més destacable va ser el que es produí al grup “Llibertat”. La majoria dels seus membres estaven en desacord amb Kropotkin però fent ús de la no-coacció de la llibertat van decidir publicar el seu text al diari *Freedom*. L'octubre de 1914 apareix una primera carta adreçada al professor Steffen de Noruega on el geògraf rus defensa la seva postura aliadòfila i ataca l'antimilitarisme obrer, a la qual li segueixen dos escrits més en la mateixa línia.

La reacció en forma d'articles i cartes de protesta no es va fer esperar i aquestes també van ser publicades. En una d'elles Malatesta afirma: “De fet, Kropotkin renuncia a l'antimilitarisme perquè creu que s'han de resoldre les qüestions nacionals abans que les socials. Nosaltres pensem que les rivalitats i els odis nacionals són el millor mitjà de que disposen els amos per a perpetuar l'esclavatge dels treballadors, i ens hi hem d'oposar amb totes les nostres forces. Quant al dret de les petites nacionalitats de

conservar, si ho volen, la seva llengua i els seus costums, es tracta tan sols d'una qüestió de llibertat i només tindrà una solució autèntica i definitiva quan, un cop destruïts els Estats, tot ésser humà, tot individu, tingui el dret a associar-se amb qualsevol grup i a separar-se del grup quan vulgui (...) Mai havia somiat que Kropotkin pogués convidar els obrers a fer causa comú amb els governs i els amos”.

La disputa va seguir a l'entorn de *Freedom*, que havia estat fundat pel mateix Kropotkin. Aquest es va encolerir i, greument malalt però fidel a la seva idea, va decidir desvincular-se de la publicació, que va continuar en la seva línia antibel·licista. A l'anarquista rus li van fer costat Jean Grave, Carlo Malato i Paul Reclus (fill d'Élisée, també geògraf).

“ Els llibertaris antimilitaristes només podien admetre un tipus de lluita, una guerra d'alliberament dels oprimits contra els opressors ”

L'any 1916, en plena guerra europea, l'agitador francès Jean Grave va visitar Kropotkin a Brighton i junts redactaren el controvertit Manifest dels 16 en que defensaven la guerra. El van signar anarquistes molt compromesos, com Guérin, Cherkezof, Malato, Reclus, Cornelissen... fins a 15³. El text va aparèixer a *La Bataille Syndicaliste* i, significativament, el vell lluitador James Guillaume, que de vegades s'havia manifestat a favor de la guerra, no el va signar. A Espanya, Ricardo Mella va secundar la postura de Kropotkin.

La resposta va arribar aviat per part del gruix de l'anarquisme europeu i americà. El ja citat Enrico Malatesta i Alexander Shapiro, elegits en l'Assemblea de la Internacional Anarquista de 1907, van signar una declaració. S'hi afegiren Domela Nieuwenhuis, Emma Goldman, Berkman, Bertoni, Ianomvski, Charles Albert, André Colomer, Marcel Dieu (conegut com a Hem Day), Coatmeur Gerard Hervé i molts més. I més tard, Luigi Fabbri, Sebastià Faure, Émile Armand, Han Ryner i altres. Rudolf Rocker, tot i manifestar-se en contra de la guerra, no va poder signar el text perquè estava internat.

Les redaccions senceres de les principals publicacions també es van afegir al no a la guerra, com la ja esmentada *Freedom*, l'americana *Mother Earth*, la francesa *Le Libertaire* i tots els individualistes aplegats a l'entorn del diari també francès *L'Unique*.

Cal afegir que l'abril de 1915 s'havia celebrat a Ferrol, a Galícia, un Congrés Internacional per la Pau impulsat per la CNT i organitzat a l'Ateneu Sindicalista. Hi van col·laborar els seguidors de les postures de *Freedom* encapçalades per Malatesta: Eusebi Carbó, Àngel Pestaña, Antonio Loredó, Mauro Bajatierra, José López, Bouza, i molts més. Malgrat la prohibició governamental, les detencions dels militants obrers i les deportacions dels estrangers, es van celebrar dues sessions on parlaren delegats espanyols, francesos i portuguesos. Hi van participar també destacats anarquistes de tota Europa, Argentina i Brasil.

Entre moltes argumentacions, els llibertaris antimilitaristes afirmaven que només podien admetre un tipus de lluita, una guerra d'alliberament “desencadenada pels oprimits contra els opressors, els explotats contra els explotadors”, per fomentar i escampar “l'esperit de la rebel·lió” i lluitar contra tota forma d'autoritat, de les quals l'Estat és la encarnació més significativa.

1. Queda fora de l'abast d'aquest article citar les diverses fonts on els internacionalistes rebutgen les accions dels militars i les crides explícites a la deserció i a l'abandó de les armes.

2. Woodcock, G. i Avakumović I. *The anarchist prince: A biographical study of Peter Kropotkin*, New York: Schocken Books, 1971.

3. Malgrat ser 15 signants el text es coneix com a 'Manifest dels 16' perquè inicialment es va pensar que Hussein Dey era un autor més, quan en realitat era el nom d'una localitat.

Fotografia : Wikimedia Commons

- Alexander Berkman parlant durant un acte anarquista a Union Square, NYC 1914 -

© Generalitat de Catalunya